

RUZSONYI PÉTER

A helyreállító gyakorlat alkalmazása Kanadában a fiatalok fogvatartottak kezelése során

Tanulmányunkban a helyreállító gyakorlat (*restorative practice*) nevű eljárás alkalmazásának Új-Skócia Waterville Ifjúsági Központjában szerzett tapasztalatairól számolunk be. Kanada büntető igazságszolgáltatási struktúrájának sajátossága miatt a fiatalok fogvatartottak büntetésének végrehajtása tipikusan tartományi keretek között, az adott helyi szabályozás koordináta-rendszerében zajlik. A bűnelkövető fiatalokra vonatkozó új-skóciai büntetőfilozófia, és az abból levezetett gyakorlat nemcsak Kanadán belül, de az egész világon is egyedinek számít, ezért nagy vonalakban bemutatjuk azt a sajátos fejlődési folyamatot, amelynek eredményeképpen bevezették ezt az eljárást. A helyreállító gyakorlat jellemzőinek összegyűjtése után a Waterville-ben alkalmazott konkrét gyakorlat jellemzőit, és az eljárás folyamatában kulcsszerepet játszó ifjúságsegítő¹ tevékenységét ismertetjük.

Új-Skócia

Kanada a világ második legnagyobb területű országa, az amerikai kontinensen pedig az első helyen áll, népességét tekintve a harmincyolcadik a rangsorban.² Kanada tíz tartományból és három területből álló föderáció. Az ország elsődleges törvénye az alkotmány, amely írott forrásokból és íratlan szokásokból áll. Kanadában tartományi és szövetségi szintű bíróságok is működnek, mivel a szövetségi jog mellett az egyes tartományok törvényhozása is alkot jogszabályokat. A büntetőjog azonban kizárólagos szövetségi hatáskör, és így egységes az egész országban. Az igazságszolgáltatás, beleértve a büntetőbíróságokat, tartományi jogkörbe tartozik. A büntetés-végrehajtási intézetek két nagy csoportra oszlanak; a szövetségi börtönök (a két évre és az annál hosszabb időre ítélt fogvatartottaknak) és a tartományi intézetek (a két évnél rövidebb szabadságvesztés-büntetés végrehajtására szolgálnak) hálózata-

¹ A munkakör eredeti elnevezése: Youth Worker.

² Kanada területe: 9 984 670 négyzetkilométer, népessége: 37 016 600 fő. Az adat a 2018. február 13-i állapotot mutatja a hivatalos népességmérő óra alapján.

tára. A tartományi börtönök saját tartományaik szabályozása szerint és költségvetési támogatása mellett működnek.

Új-Skócia³ legnagyobb része az Atlanti-óceán által körülvett Új-Skócia félszigeten fekszik. Lakói meg vannak győződve, hogy övék Amerika legrégebbi, legcivilizáltabb, legromantikusabb és egyben leggyakorlatiasabb kultúrája. Tanulmányunk irányultsága miatt a továbbiakban a társadalmi kultúra egy speciális szegmensét, a kanadaiaknak, majd pedig az új-skóciaiaknak a fiatalkorú bűnelkövetőkhöz való viszonyulását vizsgáljuk, mivel az Atlanti-óceán európai oldaláról szemlélve szinte elképzelhetetlen, hogy Kanadában a fiatalkorú bűnelkövetők kezelésének vonatkozásában milyen tényezők hatására alakulhatott ki ez a teljesen egyedi, a szomszédos Egyesült Államoknál lényegesen emberibb, valamint az amerikai kontinens többi országánál összehasonlíthatatlanul fejlettebb büntetés-végrehajtási elmélet és gyakorlat.

Véleményünk szerint a háttérben meghúzódó okokat a földrész európai meghódításának időszakától érdemes vizsgálni. A XVI. században olyan európai felfedezők, mint *Jacques Cartier* 1534-ben és *Marquis de La Roche* 1598-ban Észak-Amerikába érkezve személyükben jelenítették meg a francia kormány befolyását, illetve hatását. Az új földrész korabeli politikai klímájában – az óhazában kialakult szemlélettel és gyakorlattal párhuzamosan – a büntető igazságszolgáltatás alapvetően a büntetés alá vont személyek szigorú megbüntetését jelentette, ami magában foglalta a fizikai fájdalomkozást és a testcsontkítást is, de voltak, akiket száműztek, vagy más gyarmatokra szállítottak át. A XVII. és a XVIII. században a büntetés-végrehajtás büntetőjellege tovább erősödött, ráadásul a végrehajtás körülményei is teljességgel embertelenek voltak. A korabeli tipikus büntetési nem az akasztás volt, de a legbrutálisabb kínzások is széles körben elterjedtek, ráadásul a szerencsétlenek megkínzott testét, vagy annak maradványait elrettentésül és megszegyenyítésül közszemlére tették.⁴ Mivel a XVII. és a XVIII. században még mindig testi fenyítést és a kivégzéseket részesítették előnyben, ezért Kanadában sem jelentkezett valós igény a klasszikus értelemben vett börtönökre.⁵ A korabeli börtönök funkciója mindössze annyi volt, hogy a bírósági eljárás lefolytatásáig, majd az utána következő szabadításig, vagy a kivégzésig, de mindenképpen relatíve rövid ideig őrizték az eljárás alá vontakat. Ennek

3 Eredeti neve Nova Scotia.

4 Ruzsonyi Péter: *Criminal Pedagogy and the Reintegration of Prisoners*. Dialóg Campus Kiadó, Budapest, 2018

5 Andre Cellard: *Punishment, imprisonment and reform in Canada, from New France to the present*. Canadian Historical Association, Ottawa, 2000

megfelelően a büntetőintézeteket főként erődítmények pincerendszerében alakították ki.⁶

Kanadában már a XVIII. századtól kezdve több olyan – a korabeli büntetőfilozófiai nézeteket jelentősen meghaladó, valamint a fogvatartottak jogait és érdekeit szolgáló – intézkedést hoztak, amelyek nagymértékben hozzájárultak a mai „kanadai modell” kialakulásához. 1835-ben nyílt meg az első kanadai börtön (Kingston börtön), amely vitathatatlanul humánusabb alternatívát jelentett a korszak durva büntetéseéhez képest. Az intézetben már a kezdeti időktől fokozott figyelmet fordítottak a fogvatartottak egyéni szükségleteinek figyelembevételére; a nemek, az életkor, a mentális és a szociális állapot szerinti elkülönítésétől kezdve a szakképzés (asztalos-, cipésműhely és egyéb képzőhelyek) megteremtéséig.⁷

A börtönön belüli emberi körülmények kialakításának két amerikai élharcosa *John Howard* és *Elizabeth Fry* volt. Mindketten elkötelezettek voltak a reformok iránt, és munkájukkal a korabeli kanadai büntetés-végrehajtást is alakították. Fryt elsősorban a női foglyok börtönön belüli helyzetének állapota foglalkoztatta. Véleménye teljes egészében szinkronban volt Howard álláspontjával, aki szerint a fogvatartottak jólétét kiemelten kell kezelni. Más szavakkal: mindketten egyetértettek abban, hogy a börtönnek olyan helynek kell lennie, amely alkalmas a vezeklés, a tanulás, az önfegyelem, az elmélkedés és a bűnbánat gyakorlására⁸, „*ahol a fogvatartottak töprenghetnek elkövetett tetteiken, és levonhatják a tanulságokat; ahol jobb emberekké válhatnak. A börtön többé már nem lehet a száműzetés, vagy a kizárólagos büntetés helyszíne. Éppen ellenkezőleg; a börtön a közös munka helyszínévé alakul, ahol megtörténik a nemenkénti és életkori elkülönítés (felnőtteket a fiataloktól, férfiakat a nőktől), ahol napközben vannak olyan néma időszakok, amelyek lehetőséget adnak a fogvatartottaknak az elmélyedésre; és éjszakára magánzárkában történő elkülönítés a bűnbánat gyakorlására.*”⁹

Az elmúlt évtizedek, sőt évszázadok, a demográfiai, valamint a társadalmi és politikai élet jellemzőinek változásai egyaránt jelentős hatást gyakoroltak a kanadai büntetés-végrehajtás formálódására. A kanadai büntetés-végrehajtás változásai nagyban függtek attól, hogy miképpen definiálták a büntetést, és

6 Archibald M. Kirkpatrick: Penal reform and corrections. In: William Th. McGrath (ed.): Crime and its treatment in Canada. Macmillan of Canada, Toronto, 1965

7 Andre Cellard: i. m.

8 Uo. 11. o.

9 Rose Ricciardelli – Hayley Crichton – Stuck Adams: Conditions of Canadian Confinement. In: Mathieu Deflem (ed.): Punishment and Incarceration: A Global Perspective. Sociology of Crime, Law and Deviance, vol. 19, 2014, p. 100.

hogy ezekre az értelmezésekre milyen hatást gyakoroltak a társadalom tagjai, beleértve az áldozatokat, az elkövetőket, a politikusokat és a médiaszereplőket.

Kanadában a XVII. századtól kezdődően a büntetőítéleteket elsősorban elrettentési szándékkal rótták ki a bajkeverőkre, valamint azért, hogy fenn-tartsák a társadalomnak az igazságügyi rendszerbe vetett bizalmát, egyúttal a visszaesés megakadályozása is központi célként jelentkezett. Hangsúlyozni kell, hogy – mintegy látens funkcióként – már a kezdetektől igyekeztek meg-teremteni a fogvatartottak rehabilitációjának lehetőségét, gyakran szándéko-san kívánták formálni pszichológiai állapotukat és személyiségüket.¹⁰

A fiatalkorú bűnelkövetők kezelésének alakulása Kanadában

Kanadában a felnőtt bűnelkövetők bebörtönzésének célja a mai napig is – igaz, hogy jelenleg egyre csökkenő hangsúllyal – a rehabilitáció és az eredményes reintegráció. Ez a büntetőfilozófiai irányultság a fiatalkorú fogvatartottak ese-tében már a kezdetektől lényegesen markánsabban van jelen. A fiatalkorúak igazságszolgáltatási rendszere – az 1908-as megalakulása óta – a korosztály re-habilitációs szükségleteinek kielégítését szolgálja egy holisztikus megközelí-tést alkalmazva.¹¹

Kanadában 1908-ban – a világon az elsők között – vezettek be speciálisan a fiatalkorúakra kidolgozott büntetőjogi törvényt (*Juvenile Delinquents Act of Canada*). Ez a törvény már a létrejöttékor azon a felismerésen alapult, hogy a törvényszegő gyerekeket a felnőtt bűnelkövetőktől eltérő módon kell kezelni.¹² A törvény tételmondata, hogy „*egyetlen fiatalkorú elítéltet sem le-het bűnözőként kezelni, sokkal inkább rosszul irányított gyermekként, aki se-gítségre, bátorításra és támogatásra szorul*”.

A törvény szellemisége már túlzottan támogató és megengedő volt a XX. század végi Kanadának, mivel a hetvenes évek végére Kanada – mint meg-annyi más nyugati ország – elfordult a treatment ideológiától, és a fiatalkorú-ak büntetőjogának elméleti alapjává tette a büntetőjogi felelősség, a felróha-tóság és a társadalom védelmének elveit, azaz megalapozta a neoklasszikus

¹⁰ Uo.

¹¹ Patricia G. Erickson – Jennifer E. Butters: How Does the Canadian Juvenile Justice System Respond to Detained Youth with Substance Use Associated Problems? Gaps, Challenges, and Emerging Issues. *Substance Use & Misuse*, vol. 40, no. 7, 2005, pp. 953–973.

¹² Michael Boudreau: Delinquents Often Become Criminals: Juvenile Delinquency in Halifax, 1918-1935. *Acadiensis*, vol. 39, no. 1, 2010, p. 110.

büntetőjogi irányzatot. Ez a folyamat a *fiatalkorú bűnelkövetők törvényének (Young Offenders Act¹³)* 1984-es hatálybalépésével teljesedett ki.¹⁴ Ez a törvény azonban nem váltotta be a hozzá fűzött reményeket, mert érvényességének 19 éve alatt mindvégig a közvélemény, majd egyre inkább a büntető igazságszolgáltatási szakma kritikájának céltáblája volt. A felmerülő problémák megoldására 2003-ban került sor egy új törvényi szabályozás, a *fiatalkorúak büntetőtörvényének (Youth Criminal Justice Act;* a továbbiakban: fiatalkorúak büntetőtörvénye) bevezetésével. Az új törvény célkitűzései számos lényeges újdonságot tartalmaznak. Az egész jogszabály arra az újszerű megközelítésre épül, miszerint a bűnözés megelőzése a bűnös magatartás kiindulópontjánál lévő negatív körülmények „megtámadása” által lehet eredményes. A fiatalkorúak büntetőtörvényének korszerűségét mutatja az is, hogy állami feladatként nevesíti a fiatalkorú bűnelkövetők rehabilitálását, valamint reintegrálását a társadalomba. A fiatalkorúak büntetőtörvénye nemcsak azt mondja ki, hogy a fiatalokat meg kell büntetni, hanem egyértelmű célként határozza meg az eredményes rehabilitációra való törekvést is.¹⁵

A törvény szövegszerűen is kiemeli, hogy „*minden szabadságvesztés-büntetés elsőrendű célkitűzése az, hogy a fiatalkorú személy reintegrációját segítse, és megakadályozza abban, hogy újból bűncselekményt kövessen el*” (83. §). Ennek érdekében a fiatalkorúak büntetőtörvénye bevezetett egy két-szintű büntetési rendszert, amelynek értelmében minden egyes szabadságvesztési időtartamot egy a büntetés részét képező felügyeleti időszaknak kell követnie a társadalomba történő visszatérés során.¹⁶ A kanadai szabadságvesztés-büntetés első időszakában tehát a tényleges büntetés intézményesítésére kerül sor, a büntetés második részében azonban ez a rendszer átváltható úgynevezett közösségi felügyeletre.

A fiatalkorúak büntetőtörvényének szabadságvesztésre vonatkozó alapelvei között kiemelt helyet foglalnak el a *reintegrációs szabadságvesztés és fel-*

¹³ A Young Offenders Act 1984-től 2003-ig volt érvényben.

¹⁴ Lőrincz József: Nemzetközi tendenciák a fiatalkorúak büntetés-végrehajtásában. IM Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnokság, Budapest, 1992, 66. o.; Kapa-Czenczer Orsolya: Fiatalkorúak reszocializációs nevelése a szabadságvesztés büntetés alatt. Doktori értekezés. Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola, Budapest, 2008, 97. o.
http://corvina.kre.hu:8080/phd/Dr.KapaCzenczerOrsolya_PhD_dolgozat.pdf

¹⁵ Nicholas Bala – Julian V. Roberts: Canada’s Juvenile Justice System: Increasing Community-based Responses to Crime. Paper presented at the Conference of the European Society of Criminology Amsterdam, 25-28 August 2004. Conference Paper, 2004, p. 17.
<http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.688.7295&rep=rep1&type=pdf>

¹⁶ Russel Smandych: Canada: Re-penalization and Young Offenders’ Rights. In: John Muncie – Barry Goldson (eds.): Comparative Youth Justice. SAGE Publications, London, 2006, p. 53.

*ügyelet*¹⁷ intézményei, amelyek célja, hogy attól a pillanattól kezdve, amikor a fiatalkorú megkezdí szabadságvesztés-büntetését, minden erőfeszítés arra irányuljon, hogy sikeres legyen a reintegrációja a közösségbe.¹⁸

Fontosnak tartjuk kiemelni, hogy a fiatalkorúak büntetőtörvénye az alapelvek között elsőként szögezi le a fiatalkorúak elkülönült igazságszolgáltatási rendszerének három célját, egyenlő hangsúlyt helyezve az idősíkokra. A célok között ugyanis elsőként jelenik meg a bűnmegelőzés mint végrehajtandó feladat. A törvény célul tűzi ki továbbá a bűncselekményekre adott válaszként a hatékony intézkedések és büntetések alkalmazását, majd végezetül a fiatalkorúak társadalomba való visszavezetését.¹⁹

A folyamatot áttekintve megállapíthatjuk, hogy az új törvény egy évtizedek óta tartó elégedetlenség és kísérleti periódus végét jelenti Kanadában. Úgy tűnik, a fiatalkorúak igazságszolgáltatásának szövetségi és tartományi szinten eltérő, sokszor ellentmondó és megosztó szabályozásában a fiatalkorúak büntetőtörvénye egységet teremtett. Világosan megfogalmazott alapelvek és irányvonalak alapján elkezdődött egy olyan folyamat, amely valós és eredményes alternatívát látszik biztosítani a növekvő fiatalkori bűnözéssel szemben.²⁰

A fiatalkorúak büntetőtörvénye tehát szövetségi szintű és egységes szabályozást tesz lehetővé, végrehajtása azonban a tartományok feladata. A fiatalkorúak ügyeiben a fiatalkorúak bírái döntenek, akiket a tartományi igazságügy-miniszter nevez ki. A fiatalkorú bűnelkövetőkkel szemben alkalmazható büntetések végrehajtása, így a szabadságvesztés-büntetésé is tartományi szinten történik.²¹

A fiatalkorúak kezelése Új-Skóciában

A fiatalkorúak esetében a büntetés izoláló és megtorló szerepének visszaszorítása, egyszersmind a nevelő, javító funkció előtérbe kerülése Új-Skóciában is meghatározó törekvés, amelynek több mint százéves hagyománya van. A *fiatalkorúak új-skóciai büntetőtörvényének (Nova Scotia of the Juvenile De-*

17 Eredeti nevén: re-integrative custody and supervision

18 Kapa-Czenczer Orsolya: i. m. 100. o.; Josine Junger-Tas: Trends in International Juvenile Justice: What Conclusions Can be Drawn? John Muncie – Barry Goldson (eds.): i. m. 508.

19 Vincze Eszter: Vissza a társadalomba – társadalmi összefogás nélkül? Börtönügyi Szemle, 2008/1., 75–82. o.

20 Kapa-Czenczer Orsolya: i. m.

21 Vincze Eszter: i. m.

linquents Act) kihirdetése után, 1911 februárjában hozták létre a *halifaxi Fiatalkorúak Bíróságát*, amely Új-Skóciában, sőt Kanadán belül is elsőként kezdte meg a munkáját, és mindvégig a fiatalkorúak bűnözéstől való megmentéséért folytatott küzdelem élharcosa volt. A két világháború sem tántorította el az új-skóciai kormányzatot a tradicionális értékek töretlen alkalmazásától.

A *Young Offenders Act* hatására 1984-től 2003-ig Új-Skóciában – hasonlóan a többi kanadai tartományhoz – soha nem látott mértékben emelkedett a fiatalkorú fogvatartottak száma. Ennek a tarthatatlan helyzetnek a megoldására vezették be 2003-ban az új törvényt (fiatalkorúak büntetőtörvénye), amely gyors és átütő eredményt ért el: a fiatalkorú fogvatartottak száma az elmúlt tizenöt évben Új-Skóciában kilencven százalékkal csökkent²². Jelenleg a tartomány korábban működő négy fiatalkorúak intézetéből már csak az új-skóciai fiatalkorúak intézete (korábbi nevén fiatalkorúak waterville-i központja) működik, amelynek befogadóképessége százhusz fő, de jelenleg mindössze huszonnégy fiatalkorú lakója van. A beutaltak számának ilyen kedvező alakulása lényegesen jobb feltételeket teremtett a reintegrációs törekvések érvényesítésére.

A fiatalkorú fogvatartottak reintegrációs kezelésének kulcsszereplői az ifjúságsegítő munkatársak

Az ifjúságsegítő munkakör jellemzői

Az angolszász területen (Nagy-Britannia, Egyesült Államok, Kanada, Ausztrália, Új-Zéland) már több mint ötven éve létezik az ifjúságsegítő munkakör. Az alkalmazási feltételek országonként és államonként is eltérők, de bizonyos szakmai – elsősorban pedagógiai – kompetenciákat és készségeket mindenütt elvárnak:

- erős elkötelezettség a fiatalok körében végzett munka iránt, és a fiatalok életét befolyásoló tényezők megértése;
- megfelelő szakmai ismeret és képesség a fiatalokat támogatására stresszhelyzetben;

²² A fiatalkorú fogvatartottak számának csökkenése Kanada egészére igaz. Új-Fundlandban például 2013-ban egyidőben maximum tíz fiatalkorú fogvatartott volt felügyelet alatt, szemben az egy évtizeddel korábbi 90-120-as fiatalkorú-átlagléttszámmal. Alain Marc: Conclusion. In: Raymond Corrado – Alain Marc – Susan Reid (eds.): *Implementing and Working with the Youth Criminal Justice Act Across Canada*. University of Toronto Press, Toronto, 2016, p. 363.

- kiváló interperszonális készségek, amelyek alapján képesek jó kapcsolatot teremteni a fiatalokkal;
- türelem, tolerancia és rugalmasság;
- kalandvágy, és hajlandóság új dolgok kipróbálására;
- megfelelő írásbeli kommunikációs készség prezentációk, jelentések és pályázatok elkészítéséhez;
- képesség a fiatalok ügyeinek és érzéseinek tiszteletteljes, tapintatos és érzékeny kezelésére, miközben betartják a titoktartási szabályokat, valamint a fiatalok és az ifjúságsegítők eredményes együttműködéséhez szükséges korlátokat;
- átlagot meghaladó rugalmasság.²³

További követelmény, hogy az ifjúságsegítő értse a szociokulturális hatások jelentőségét és a konfliktusorientálódás előidéző tényezők természetét. Pontos tudnia kell, miként járhat el az ilyen erőket felerősítő intézményi szabályok enyhítése érdekében. Tisztában kell lennie azzal, hogy közreműködésével mobilizálja a felnőttek és a bűnelkövető fiatalok közötti kapcsolatokban meglévő lehetőségeket. A szociális, egyszersmind hivatali megbízatása természeténél fogva az ifjúságsegítőnek csoporttagként is eredményesen kell együttműködnie a fiatalokkal. Annak ellenére, hogy bizonyos társadalmi viszonyok már önmagukban is növelik a szubkulturális konfliktusok bekövetkezésének esélyét, maga a bűnözői csoport az, amely kialakítja, majd továbbfejleszti és rendszerre szervezi a saját normáit, értékeit és hiedelmeit, amelyek végső soron a bandaháborúk kialakulásához is vezethetnek. Az ifjúságsegítőnek a csoportos megbeszélések során törekednie kell arra, hogy korábban meg nem fogalmazott, illetve látens célokat fogadtasson el a csoporttal. Mindent el kell követnie annak érdekében, hogy a csoport számára növelje a proszociális értékek vonzerejét. Az ifjúságsegítőnek segítenie kell abban is, hogy a rábízott fiatalok oly módon definiálják újra a sikeresség kritériumait, amelyek összhangban állnak a hagyományos társadalmi elvárásokkal. Az ifjúságsegítő egyik kiemelt feladata, hogy szembesítse a fiatalok bűnelkövetőt a jelenlegi élethelyzetével. A fiatalok olyan készségeit kell aktivizálnia, amelyek segítségével megérthetik az aktuális reakcióikat, valamint a mindennapi élettel kapcsolatos érzéseiket. Törekednie kell a bűnelkövető fiatalok életútjának megismerésére, de csak addig a mértékig, amely nélkülözhetetlen a munkavégzéséhez. Az ifjúságsegítőnek igyekeznie kell megér-

²³ <https://www.prospects.ac.uk/job-profiles/youth-worker>

teni és alakítani a fiatalok azon kapcsolatépítési sémáit, valamint érzéseit, amelyek kellő útmutatás és segítségnyújtás nélkül hosszú távon negatív hatást fejtenének ki.²⁴

A jelenlegi törvényi szabályozás egyértelműsíti a fiatalkorú fogvatartottakkal dolgozó ifjúságsegítők feladatkörét és felelősségi rendszerét. A fiatalkorúak büntetőtörvénye értelmében, amikor egy fiatalkorú személyt szabadságvesztésre ítélnék, automatikusan kijelölnek mellé egy ifjúságsegítőt, hogy együttműködjön a fiatalkorúval, és segítse reszocializációs törekvéseit. Ez a segítség valójában annak a reintegrációs tervnek az elkészítését – majd később a megvalósítását – foglalja magában, amely meghatározza azokat a kulcsfontosságú támogatásokat és hatékony programokat, amelyek segítségével maximális esélyt szerezhet az adott fiatal a szabadulása után a társadalomba történő visszailleszkedéshez.

Tapasztalatunk szerint Waterville-ben is az ifjúságsegítők tevékenysége a fiatalkorú fogvatartottakkal kapcsolatos reintegrációs munka eredményességének a kulcsa, így teljesen érthető, hogy az alkalmazási feltételek Új-Skóciában is igen szigorúak.

Alaphelyzetben ifjúságsegítő az lehet, akinek felsőfokú pszichológiai, kriminológiai, szociológiai, szociálismunkás- vagy tanár BA végzettsége van; de annak a jelentkezését is elfogadják, akinek van érettségije és teljes állású munkatársként már legalább öt évet ledolgozott fogvatartottak között valamelyik büntetés-végrehajtási intézetben.²⁵ A felvételi procedúra (büntetlen előélet ellenőrzése; a fizikai, a pszichológiai és a mentális alkalmasság vizsgálata, kommunikációs készség felmérése) eredményes befejezése után kezdődik meg a belső képzések sora, ennek elméleti része szervezett kiscsoportos keretek között trénerek irányításával zajlik, a gyakorlati felkészítés pedig mentorok bevonásával a waterville-i intézetben, valós gyakorlati terepen az intézeti élet mindennapi feladatellátása közben történik.

A személyzet képzése tehát egyaránt egyéni és csoportos folyamat, amikor is az egyes események folyamatos megvitatására és az alkalmazott intervenciós stratégiák felülvizsgálatára kerül sor. A folyamat során a szakemberek a társadalmi és szervezeti célokból kiindulva a fellépő kölcsönhatásokra, a pszichodinamikára és a célkitűzések megvalósítására összpontosítanak. A belső továbbképzés célja a munkatársak felelősségérzetének növelése, vala-

²⁴ Irving Spergel: A Multidimensional Model for Social Work Practice: The Youth Worker Example. *Social Service Review*, vol. 36, no. 1, 1962, pp. 62–71.

²⁵ Michael J. Sampson szóbeli közlése. Nova Scotia Department of Justice, Correctional Services Division, Halifax, 2016

mint a koordináció és az értékelési eljárások folyamatos fenntartása. Ez a tényező kulcsfontosságú annak érdekében, hogy a személyzet képes legyen megbirkózni a csoportok mindennapi élete során adódó konfliktusokkal. Az ifjúságsegítők számára így biztosítható a folyamatos visszajelzés és a szakmai tanácsadás, amely lehetővé teszi, hogy a különböző nehézségek megoldására a leginkább megfelelő módszereket válasszák ki. Ezen a módon segítséget kapnak az intervenciós erőfeszítéseik elemzéséhez, az értékelési készségeik folyamatos fejlesztéséhez és finomításához, valamint iránymutatást ahhoz, hogy az együttműködésen alapuló csapatmunka során milyen módon teremtsék meg a rájuk bízott csoport rendszerszintű állandóságát.

Az ifjúságsegítőknek tisztában kell lenniük azzal, hogy az egyes csoporttagoknak eltérők az érzelmi, kognitív és szociális készségeik. A fiatalok csoportba integrálása, majd a csoport harmonikus működése érdekében a szakembereknek meg kell tanítaniuk a résztvevőket az információk helyes feldolgozására és átadására, valamint arra, hogy legyenek elfogadók másokkal, és ezt képesek is legyenek megfelelően kifejezni. Ezeket a készségeket az együttműködés, a figyelem, a tudatosság, az érzékenység és a kölcsönös tisztelet gyakorlása révén lehet bensővé tenni; fejleszteni pedig a csoporton belüli teendők hajszálpontos meghatározásával, a szerepek változásának felismerésével, a csoport egységességének és céljainak definiálásával, a közös döntéshozatal megtanításával, az egyes csoporttagok magabiztosságának kialakításával, valamint a veszteségekkel és változásokkal való megküzdés megtanulásával lehet. Az ifjúságsegítőnek kritikusan fel kell hívnia a csoporttagok figyelmét arra, hogy az együttműködés felelősséget is jelent (csoportszellem elfogadása), hogy a csoport pillanatnyi hangulatát, vagy hangvételel tudomásul kell venni, de egyszersmind meg kell tanítani a fiatalokat arra is, hogy megfelelő mértékű kockázatvállalással és a negatív csoportnyomásnak történő ellenállással miképpen hatástalaníthatják a konfliktusos szituációkban rejlő feszültségeket.²⁶

A fiatalkorúak waterville-i intézetében az ifjúságsegítő munkakör bevezetése óta rendkívül kevés az adminisztratív dolgozó, a szó klasszikus értelmében vett biztonsági személyzet pedig egyáltalán nincs. Ez azt is jelenti, hogy a személyi állomány nyolcvanöt-kilencven százaléka direkt módon lát el reintegrációs feladatokat. Az intézet működése alapvetően az ifjúságsegítők

²⁶ Don Pazaratz: Youth Worker Job Description and Self-Evaluation Compendium. Residential Treatment for Children & Youth, vol. 18, no. 1, 2000, pp. 57–74.

munkájára épül. Tapasztalatunk szerint az ifjúságsegítők képesek egyidejűleg ellátni a következő feladatokat:

- nevelő (bizalmas társ és tanácsadó egyszemélyben, aki támogat és bátorít, irányt szab, valamint mozgósítja a fiatalok erőforrásait);
- tanár (segítő, motiváló pedagógus, akinek személyiségépítő szerepe jelentős, aki meghatározza a célt, és közreműködik a program kialakításában és végrehajtásában);
- ellenőr (határokat szab, megfigyel, előrelát, szervez, és ha szükséges, akkor büntet);
- biztonsági tiszt (ellenőríz, gondoskodik, megőríz, betartatja a biztonsági rendszabályokat);
- csoportvezető (tetterős, rugalmas, pontos, képes összpontosítani, tárgyilagos és céltudatos);
- büntető és jutalmazó apa (jellemformáló szerepe jelentős; birtokában van a szükséges élettapasztalatnak, tárgyaló és közvetítő fél, aki értelmez és minősít, tisztességes, határozott és következetes);
- mintakép (olyan vezető, aki tiszteletre méltó, megértő és a kapcsolataiban korrekt);
- szociális előadó (jó kommunikációs és kapcsolatteremtő képességgel megáldott személy, aki egyszerre adminisztrátor, és az intézet információs és kapcsolatrendszerének is kulcsszereplője).

Az ifjúságsegítők a fiatalkorú fogvatartottak élettevékenységének valamilyeni aspektusát személyes közreműködésükkel „fedik le”.²⁷

Az ifjúságsegítők vezetésével és koordinációjával mellett Waterville-ben a reintegrációs munka alapvetően a helyreállító gyakorlat eljárásra épül.

A helyreállító gyakorlat jellemzői

Napjainkban a resztoratív eljárások széles skálája ismert. Konkrét elnevezésük a felhasználói szakterület profiljához kötődik: a büntető igazságszolgáltatás területén „helyreállító igazságszolgáltatás”²⁸, a szociális munka területén

²⁷ Ruzsonyi Péter: A büntetés-végrehajtási korrekciós nevelés új irányzatai. BVOP, Budapest, 2003 [Büntetés-végrehajtási Szakkönyvtár, 2003/2.]; Ruzsonyi Péter: A büntetés-végrehajtási dolgozók felsőfokú képzése 1. rész. Börtönügyi Szemle, 2006/4., 67–76. o.

²⁸ Howard Zehr: Changing Lenses: A New Focus for Crime and Justice. Herald Press, Scottsdale, 1990

„felhatalmazás”²⁹, az oktatás területén „pozitív fegyelem”³⁰ vagy „válaszadó osztály”³¹, a szervezeti vezetéselmélet területén pedig „horizontális menedzsment”³². Mindezek az elnevezések az érintettek szükségleteinek és motivációinak hasonló nézőpontból történő megközelítése alapján alakultak ki.

A helyreállító igazságszolgáltatási programok közös alapelve, hogy a bűnözői magatartás nemcsak a jogot gyalázza meg, hanem az áldozatokat és a közösséget is sérti. A bűnözői magatartás következményeinek kezelésére irányuló minden erőfeszítésnek – lehetőség szerint – ki kell terjednie az elkövetőre, valamint a károsult félre is, miközben egyaránt segítséget és támogatást kell nyújtania az áldozat és az elkövető számára. A helyreállító igazságszolgáltatás a bűnmegelőzés folyamatát is jelenti, hiszen az áldozatok kárának orvoslására, az elkövetők felelősségre vonására törekszik, és gyakran a közösséget is bevonja a konfliktus megoldásába. A felek részvételének biztosítása a folyamat lényegi eleme, amely lehetővé teszi a kapcsolatok kiépítését, a megbékélést, valamint az áldozatok és az elkövetők közötti kívánatos kimenetelű megállapodások létrejöttét.

A helyreállító igazságszolgáltatás (*restorative justice*) alapvető célja a visszaesés csökkentése a bűnelkövetők megváltozásának ösztönzésével, valamint a társadalomba való újbóli beilleszkedésük elősegítése. A helyreállító folyamat központi elemei a bűnelkövető múltbeli viselkedése és annak következményei, valamint a jövőbeni viselkedése. A bűnelkövetőnek a jövőbeni viselkedésével kapcsolatos vállalása a létrejövő megállapodás lényeges eleme, amely a mediáció vagy más helyreállító eljárás során fogalmazódik meg.³³ A helyreállító igazságszolgáltatás szemszögéből a rehabilitáció mindaddig nem valósulhat meg, amíg az elkövető el nem ismeri a sértett(ek)nek és a közösségnek okozott károkat, és azokat helyrehozza, vagy kártalanítással szolgál.³⁴ A helyreállító igaz-

29 Barbara L. Simon: *The Empowerment Tradition in American Social Work*. Columbia University Press, New York, 1994

30 Jane Nelsen: *Positive Discipline*, 2nd ed. Ballantine Books, New York, 1996

31 Ruth Charney: *Teaching Children to Care: Management in the Responsive Classroom*. Center for Responsive Schools, Inc., 1992

32 D. Keith Denton: *Horizontal Management*. Rowman and Littlefield, Lanham, 1998

33 Yvon Dandurand – Curt T. Griffiths: *Handbook on Restorative justice programmes*. United Nations Publications, New York, 2006. https://www.unodc.org/pdf/criminal_justice/Handbook_on_Restorative_Justice_Programmes.pdf; Kathleen J. Bergseth – Jeffrey A. Bouffard: “The Long-Term Impact of Restorative Justice Programming for Juvenile Offenders.” *Journal of Criminal Justice*, vol. 35, no. 4, 2007, pp. 433–451.

34 Gordon Bazemore – Mark S. Umbreit: *A Comparison of Four Restorative Conferencing Justice Models*. U.S. Department of Justice, Office of Justice Programs, Office of Juvenile Justice and Delinquency Prevention, Washington, D.C., 2001

ságszolgáltatási programok általában önkéntes jellegűek, azonban ha a bűnelkövető részt kíván benne venni, akkor elvárják tőle, hogy vállaljon felelősséget az elkövetett bűncselekményéért.

Általánosságban is megállapíthatjuk, hogy a helyreállító igazságszolgáltatás mint átfogó jelenség az elmúlt négy évtizedben megfelelő súlyra tett szert³⁵, de tanulmányunk szempontjából fontosabb kiemelnünk, hogy Új-Skóciában konkrétan is rendkívül erős hagyománya és számos jelentős eredménye van a helyreállító igazságszolgáltatási gyakorlatnak. A vonatkozó szakirodalom megállapítása szerint: „Az új-skóciai helyreállító igazságügyi program (NSRJ) az egyik legjobb büntető igazságszolgáltatási kezdeményezés a kanadai helyreállító igazságszolgáltatási programok között.”³⁶

A továbbiakban a témánk szempontjából fontosabb helyreállító gyakorlat eljárásmóddal foglalkozunk. A helyreállító gyakorlat koncepciója a helyreállító igazságszolgáltatásból eredeztethető, de az előbbi változat a büntető igazságszolgáltatás egy teljesen új megközelítését adja, amely elsősorban az okozott kár helyrehozását helyezi a középpontba, valamint az emberi kapcsolatok javítására összpontosít, nem pedig az elkövetők megbüntetésére. Az elmúlt évtizedben a Helyreállító Gyakorlat Nemzetközi Intézete kidolgozta ennek az új gyakorlatnak és elméletnek az átfogó keretrendszerét, amely a helyreállító paradigmát kiterjesztette a büntető igazságszolgáltatás keretein túlra is.³⁷

A helyreállító gyakorlat koncepciójának elfogadását, majd bevezetését nagyban elősegítette, hogy a kanadai büntetés-végrehajtási szervezet elismert szakemberei³⁸ több tanulmányban is rámutattak arra, hogy az utóbbi két évtizedben a kutatók gondolkodása megváltozott; a börtön rehabilitációs funkciójával kapcsolatos „semmi sem működik” viszonyulást felváltotta egy lényegesen optimistább szemlélet, amely szerint néhány program képes proszociális irányba módosítani a fogvatartottak magatartását. Egyetértettek a szinergikus

35 Jennifer J. Llewellyn – Bruce P. Archibald – Donald Clairmont – Diane Crocker: *Imagining Success for a Restorative Approach to Justice: Implications for Measurement and Evaluation*. *Dalhousie Law Journal*, vol. 36, no. 2, 2013, pp. 281–316.

36 Donald Clairmont – Ethan Kim: *Getting Past the Gatekeepers: The Reception of Restorative Justice in the NS Criminal Justice System*. *Dalhousie Law Journal*, vol. 36, no. 2, 2013, p. 360.

37 Paul McCold – Ted Wachtel: *In pursuit of paradigm: A theory of restorative justice*. Paper presented at the XIII World Congress of Criminology, Rio de Janeiro, Brazil, 2003. <http://www.realjustice.org/library/paradigm.html>.

38 James Bonta – Don A. Andrews: “Viewing offender assessment and treatment through the lens of the risk-need-responsivity model”. In: Fergus McNeil: *Offender Supervision*. Willan Publishing, New York, 2010

hatások jelentőségében, valamint felhívták a figyelmet arra, hogy „*a nem kriminogén szükségletek kezelése (jellemzően ez áll a helyreállító gyakorlat fókuszában – a szerző megj.) fontos lehet a bűnelkövetők kriminogén szükségleteinek kezelését akadályozó korlátok felszámolásában, valamint növeli a fogvatartottak motivációját a programokon való részvételre*”³⁹.

A waterville-i intézetben már több mint fél évtizedes hagyománya van a helyreállító gyakorlat alkalmazásának. Büntetés-végrehajtási szakemberek és egyetemi oktatók közös tervezőmunkája után az eljárást 2012-ben vezették be első lépésben a waterville-i Ifjúsági Központ fiatalok fogvatartottak elhelyezését szolgáló két lakóegységében, majd a kedvező tapasztalatok alapján az eljárásmódot 2014-ben kiterjesztették az intézet egészére. A legújabb fejlesztésre 2015–2016-ban került sor, amikor a) fokozott mértékben kezdték alkalmazni a helyreállító gyakorlatot a kiemelkedő biztonsági kockázatot jelentő fogvatartottak fegyelmi eljárása során; b) a helyreállító gyakorlat alkalmazását kiterjesztették az intézetben elhelyezett fiatal lányokra; c) intenzívebbé alakították az együttműködést az Izaak Walton Killam Egészségügyi Program igazságügyi szakértőivel a problémás fiatalok kezelése érdekében.⁴⁰

Véleményünk szerint a kanadai szakemberek kezdeményezése rendkívül bátor és úttörő jelentőségű tett volt, hiszen a helyreállító gyakorlat büntetés-végrehajtási intézetbe történő bevezetését általános idegenkedés és elutasítás fogadta az igazságszolgáltatás területén. Számos tudós és helyreállító igazságszolgáltatási szakember állította, hogy a börtönökben bármilyen helyreállító megközelítés bevezetése képtelenség, mivel ez a két dolog teljes mértékben kizárja egymást. Álláspontjuk szerint a börtönkörnyezet legmeghatározóbb jellemzője a fogvatartottak korlátozása és az együttműködésük kikényszerítése, ám ezek a dolgok végletesen sértik a helyreállító megközelítés alapjául szolgáló önkéntesség elvét.

Be kell látnunk, hogy a helyreállító gyakorlat alkalmazása a börtönkörnyezetben valóban kemény feladat, hiszen egy korlátozó környezetben kell gondoskodni az önkéntesség elvének az érvényesüléséről: meg kell teremteni annak a feltételét, hogy a részt vevő fogvatartottak szabadon cselekedjenek még akkor is, ha adott esetben ennek akár negatív következményei is lehetnek.

Az új-skóciai szakemberek kezdeményezése azonban nemcsak a helyreállító gyakorlat alkalmazásának helyszínében jelentett újdonságot, hanem a

³⁹ Donald Clairmont: Restorative Practices in a Custodial Setting; An Evaluation Framework for the NSYF's Total Institutional Pilot Project. Atlantic Institute of Criminology, Dalhousie University, Halifax, Nova Scotia, 2016, p. 10.

⁴⁰ Uo.

célkitűzésében is eltért a klasszikusnak tekinthető helyreállító igazságszolgáltatás megszokott céljaitól. A börtönök resztoratív munkájának megvalósításáról szóló szakirodalom szinte egyöntetűen azt emeli ki, hogy a törekvések csak a legritkább esetben irányulnak a börtönkörnyezet alakítására (börtönkapcsolatok, a börtön szubkultúrája), sokkal inkább a helyreállító megközelítés lényegét kívánják megértetni a fogvatartottakkal, valamint felkészíteni őket arra, hogy szabadulásuk után miképpen járulhatnak hozzá a sértettek „pszichés gyógyulásához”. A waterville-i Ifjúsági Központban ezzel szemben a börtönön belüli aktivitásra és a börtönkörnyezet alakítására koncentrálnak.⁴¹ A helyreállító gyakorlat alkalmazása során Waterville-ben tehát az együttműködés kialakítására, a fiatalok és a személyzet közötti konstruktív kapcsolat létrehozására törekednek, ezzel is hangsúlyozva egy – mindkét felet érintő – sajátos közösség kialakításának jelentőségét. Arra számítanak, hogy az ilyen irányultság különösen pozitív változást idézhet elő a fiataloknál abban a tekintetben, hogy miként gondolkodnak önmagukról és másokról, hogy a felvetődő problémáikat képesek legyenek alternatív módon szemlélni és megoldani, ezzel is hozzájárulva a magatartásuk társadalmilag pozitív és eredményes irányú alakításához. A cél tehát egyértelműen az intézményen belül pozitívabb kapcsolatok kialakítása. Ez az elképzelés, illetve a gyakorlat az elmúlt évtizedben a „civil” iskolákban felvetődő magatartási nehézségek kezelésében már jelentős eredményeket ért el. Az ilyen célok elérésére irányuló stratégiákból és eszközökből ma már egyre több van.⁴²

Waterville-ben a hangsúlyt jelenleg az intézeti élet mindennapjait meghatározó börtöntársadalom/-kultúra fejlesztésére helyezik. A börtönéletre történő összpontosítás során négy olyan kapcsolatrendszer került előtérbe, amelyek hatása meghatározó: 1. a fiatalok fogvatartottak és az ifjúságsegítők kapcsolata; 2. a fiatalok egymás közötti kapcsolata; 3. az ifjúságsegítők egymás közötti kapcsolata; valamint 4. az ifjúságsegítők és az intézet vezetése közötti kapcsolatok.

A waterville-i intézetben a helyreállító gyakorlat bevezetésének folyamatát és tapasztalatait a kezdetektől folyamatosan elemzik és értékelik a szakemberek, így napjainkra már számos összefüggés feltárhatóvá vált, illetve lehetőség nyílik a továbbfejlesztéshez szükséges lépések meghatározására.

Ki kell emelnünk, hogy Waterville-ben már a helyreállító gyakorlat bevezetésénél rendkívül körültekintően jártak el a szakemberek. Az eljárás beve-

⁴¹ Donald Clairmont – Ethan Kim: i. m.

⁴² Bob Costello – Joshua Wachtel – Ted Wachtel: *The Restorative Practices Handbook*. IIRP, Bethlehem, 2009

zetése mindössze csekély költséggel járt, az ifjúságsegítők számára nem jelentett többletmunkát, és nyilvánvalóan nem ütközött a korábban kialakult felelősségi rendszerrel. A helyreállító gyakorlat bevezetése a fiatalkorú fogvatartottak számára sem okozott számottevő nehézséget, nem növelte a sebezhetőségüket, és nem csökkentette a már futó programok és szolgáltatások eredményességét. Ráadásul a külső feltételek is kedvezően alakultak, mert a fiatalkorúak büntetőtörvényének bevezetése és az új-skóciai demográfiai változások közös hatásaként a fiatalkorú fogvatartottak száma jelentősen csökkent. Ehhez járult hozzá az a kanadai alapelv, amely szerint a napi huszonnégy órában folyamatosan szolgáltató intézmények működését bármilyen váratlan létszámnövekedés esetén is fenn kell tartani, így a személyi állomány eredetileg meghatározott számát csak elhanyagolható mértékben csökkentették. Ez a kétirányú folyamat lehetővé tette a személyi állomány és a fiatalok munkakapcsolatának és együttműködésének új alapokra helyezését. (A fiatalokkal közvetlenül dolgozó személyi állomány száma jelenleg közel háromszorosa a fogvatartottakénak.)

A helyreállító gyakorlat alkalmazásának jelenlegi eredményeit tovább kívánják bővíteni Új-Skóciában. Az elmúlt fél évtizedben rendkívüli haladást értek el a kanadai szakemberek; a fiatalkorú fogvatartottak nem kriminogén szükségleteinek irányából – az együttműködés és a partneri viszony kialakításán keresztül, egy speciális „társadalmat” megteremtve – jutottak el a fiatalok kriminogén szükségleteiig. Véleményünk szerint rendkívül ígéretes helyzetből tervezhetik a továbblépést.

Véleményünk szerint az ismertett kanadai gyakorlat megteremtette annak a feltételeit, hogy *Ted Wachtel*⁴³ gondolatainak igazságtartalmát a büntetés-végrehajtási gyakorlat is visszaigazolja: „*Az emberek boldogabbak, eredményesebbek és a viselkedésüket is sokkal valószínűbben változtatják pozitív irányba, ha a hatalom képviselői közösen cselekednek velük, nem pedig értük, vagy számukra tesznek dolgokat.*”

IRODALOM

Bala, Nicholas – Roberts, Julian V.: Canada's Juvenile Justice System: Increasing Community-based Responses to Crime. Paper presented at the Conference of the European Society of Criminology Amsterdam, 25-28 August 2004. Conference Paper, 2004. <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.688.7295&rep=rep1&type=pdf>

⁴³ Ted Wachtel az International Institute for Restorative Practices elnöke. Székhelye a Pennsylvania állambeli Bethlehem.

- Bazemore, Gordon – Umbreit, Mark S.:** A Comparison of Four Restorative Conferencing Justice Models. U.S. Department of Justice, Office of Justice Programs, Office of Juvenile Justice and Delinquency Prevention, Washington, D.C., 2001
- Bergseth, Kathleen J. – Bouffard, Jeffrey A.:** “The Long-Term Impact of Restorative Justice Programming for Juvenile Offenders.” *Journal of Criminal Justice*, vol. 35, no. 4, 2007
- Bonta, James – Andrews, Don A.:** “Viewing offender assessment and treatment through the lens of the risk-need-responsivity model”. In: McNeil, Fergus: *Offender Supervision*. Willan Publishing, New York, 2010
- Boudreau, Michael:** Delinquents Often Become Criminals: Juvenile Delinquency in Halifax, 1918-1935. *Acadiensis*, vol. 39, no. 1, 2010
- Cellard, Andre:** Punishment, imprisonment and reform in Canada, from New France to the present. Canadian Historical Association, Ottawa, 2000
- Charney, Ruth:** *Teaching Children to Care: Management in the Responsive Classroom*. Center for Responsive Schools, Inc., 1992
- Clairmont, Donald – Kim, Ethan:** Getting Past the Gatekeepers: The Reception of Restorative Justice in the NS Criminal Justice System. *Dalhousie Law Journal*, vol. 36, no. 2, 2013
- Clairmont, Donald:** Restorative Practices in a Custodial Setting; An Evaluation Framework for the NSYF’s Total Institutional Pilot Project. Atlantic Institute of Criminology, Dalhousie University, Halifax, Nova Scotia, 2016
- Costello, Bob – Wachtel, Joshua – Wachtel, Ted:** *The Restorative Practices Handbook*. IIRP, Bethlehem, 2009
- Dandurand, Yvon – Griffiths, Curt T.:** *Handbook on Restorative justice programmes*. United Nations Publications, New York, 2006.
https://www.unodc.org/pdf/criminal_justice/Handbook_on_Restorative_Justice_Programmes.pdf
- Denton, D. Keith:** *Horizontal Management*. Rowman and Littlefield, Lanham, 1998
- Erickson, Patricia G. – Butters, Jennifer E.:** How Does the Canadian Juvenile Justice System Respond to Detained Youth with Substance Use Associated Problems? Gaps, Challenges, and Emerging Issues. *Substance Use & Misuse*, vol. 40, no. 7, 2005
- Junger-Tas, Josine:** Trends in International Juvenile Justice: What Conclusions Can be Drawn? In: **Muncie, John – Goldson, Barry (eds.):** *Comparative Youth Justice, Critical Issues*. SAGE Publications, London, 2006, p. 508.
- Kapa-Czenczer Orsolya:** Fiatalkorúak reszocializációs nevelése a szabadságvesztés büntetés alatt. Doktori értekezés. Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola, Budapest, 2008. http://corvina.kre.hu:8080/phd/Dr.KapaCzenczerOrsolya_PhD_dolgozat.pdf
- Kirkpatrick, Archibald M.:** Penal reform and corrections. In: **McGrath, William Th. (ed.):** *Crime and its treatment in Canada*. Macmillan of Canada, Toronto, 1965
- Llewellyn, Jennifer J. – Archibald, Bruce P. – Clairmont, Donald – Crocker, Diane:** Imagining Success for a Restorative Approach to Justice: Implications for Measurement and Evaluation. *Dalhousie Law Journal*, vol. 36, no. 2, 2013

- Lőrincz József:** Nemzetközi tendenciák a fiatalkorúak büntetés-végrehajtásában. IM Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnokság, Budapest, 1992
- Marc, Alain:** Conclusion. In: **Corrado, Raymond – Marc, Alain – Reid, Susan (eds.):** Implementing and Working with the Youth Criminal Justice Act Across Canada. University of Toronto Press, Toronto, 2016
- McCold, Paul – Wachtel, Ted:** In pursuit of paradigm: A theory of restorative justice. Paper presented at the XIII World Congress of Criminology, Rio de Janeiro, Brazil, 2003. <http://www.realjustice.org/library/paradigm.html>
- Nelsen, Jane:** Positive Discipline, 2nd ed. Ballantine Books, New York, 1996
- Pazaratz, Don:** Youth Worker Job Description and Self-Evaluation Compendium. *Residential Treatment for Children & Youth*, vol. 18, no. 1, 2000
- Ricciardelli, Rose – Crichton, Hayley – Adams, Stuck:** Conditions of Canadian Confinement. In: **Deflem, Mathieu (ed.):** Punishment and Incarceration: A Global Perspective. *Sociology of Crime, Law and Deviance*, vol. 19, 2014, p. 100.
- Ruzsonyi Péter:** A büntetés-végrehajtási korrekciós nevelés új irányzatai. BVOP, Budapest, 2003 [Büntetés-végrehajtási Szakkönyvtár, 2003/2.]
- Ruzsonyi Péter:** A büntetés-végrehajtási dolgozók felsőfokú képzése 1. rész. *Börtönügyi Szemle*, 2006/4.
- Ruzsonyi Péter:** Criminal Pedagogy and the Reintegration of Prisoners. Dialóg Campus Kiadó, Budapest, 2018
- Simon, Barbara L.:** The Empowerment Tradition in American Social Work. Columbia University Press, New York, 1994
- Smandych, Russel:** Canada: Re-penalization and Young Offenders' Rights. In: **Muncie, John – Goldson, Barry (eds.):** Comparative Youth Justice. SAGE Publications, London, 2006, p. 53.
- Spergel, Irving:** A Multidimensional Model for Social Work Practice: The Youth Worker Example. *Social Service Review*, vol. 36, no. 1, 1962
- Vincze Eszter:** Vissza a társadalomba – társadalmi összefogás nélkül? *Börtönügyi Szemle*, 2008/1.
- Zehr, Howard:** Changing Lenses: A New Focus for Crime and Justice. Herald Press, Scottsdale, 1990